

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.544

Хаустов В.В.*аспірант кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного торговельно-економічного університету*

ЕКСПОРТНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ І ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Статтю присвячено розгляду проблем забезпечення експортного контролю в Україні. Проаналізовано сутність експортного контролю як механізму забезпечення національної безпеки й інструменту регулювання зовнішньої торгівлі. Окреслено ключові принципи та методи здійснення в Україні експортного контролю продукції військового призначення і подвійного використання.

Ключові слова: експортний контроль, регулювання зовнішньої торгівлі, продукція військового призначення, економічна безпека.

Хаустов В.В. ЭКСПОРТНЫЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМЕ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ ПРОДУКЦИЕЙ ВОЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ И ДВОЙНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Статья посвящена рассмотрению проблем обеспечения экспортного контроля в Украине. Проанализирована сущность экспортного контроля как механизма обеспечения национальной безопасности и инструмента регулирования внешней торговли. Определены ключевые принципы и методы осуществления в Украине экспортного контроля продукции военного назначения и двойного использования.

Ключевые слова: экспортный контроль, регулирование внешней торговли, продукция военного назначения, экономическая безопасность.

Khaustov V.V. EXPORT CONTROL AS NON-TARIFF MEASURE TO REGULATE FOREIGN TRADE IN MILITARY AND DUAL-USE PRODUCTS

The article deals with problems of providing export control in Ukraine. The nature of export control as a mechanism to ensure national security and a tool to regulate foreign trade is analyzed. Key principles and methods of military and dual-use products export control implementation in Ukraine are identified.

Keywords: export control, regulation of foreign trade, military products, economic security.

Постановка проблеми. За сучасних геополітичних умов до основних загроз миру й безпеці слід відносити не лише загрози, пов'язані з неконтрольованим розповсюдженням зброї масового знищення, систем її доставки та відповідних технологій, а й небезпеку виникнення та загострення низки міждержавних і внутрішніх збройних конфліктів, поширення міжнародної злочинності та тероризму. Створення надійних механізмів нейтралізації таких загроз та активна участь у міжнародних організаціях із безпеки і відповідних заходах цих організацій є одними з пріоритетних напрямів державної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань експортного контролю присвячено низку наукових публікацій визнаних вітчизняних учених, зокрема С.В. Грачова і О.В. Шамари [1], В.Г. Васильєва і Н.М. Тараненка [2], В.М. Бегми та Н.М. Скляр [3; 4], С.П. Галаки [5] та ін. Вони зробили вагомий внесок у формування наукової теоретичної бази для розвитку експортного контролю в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне доробку зазначених науковців, слід наголосити на тому, що їх праці присвячені розгляду експортного контролю насамперед як інструменту забезпечення національної безпеки, у той час як особливостям його використання як механізму зовнішньоторгівельної політики приділено недостатню увагу, що й обумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Мета статті полягає у визначенні сутності та характерних особливостей здійснення експортного контролю в Україні як інструменту регулювання зовнішньоторгівельної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим аспектом міждержавної взаємодії різних країн із питань недопущення неконтрольованого розповсюдження продукції військового призначення є участь у міжнародних режимах експортного контролю. Завдяки роботі, що проводиться в рамках режимів, країни-учасниці користуються єдиними і, що дуже важливо, узгодженими підходами до боротьби з поширенням зброї масового знищення. Зазначені узгоджені підходи втілюються в:

- основних принципах, якими керуються країни при здійсненні міжнародних передач товарів;
- формуванні списків товарів, що включають опис товару та його технічні характеристики, на які поширюються згадані керівні принципи;
- обміні інформацією між країнами в рамках національного законодавства, яка має значення з точки зору нерозповсюдження зброї масового знищення [6, с. 94].

Експортний контроль над передачею продукції військового призначення та подвійного використання є складником забезпечення національної та міжнародної безпеки, зокрема і стратегічної стабільності, враховуючи питання нейтралізації терористичних загроз. Експортний контроль виконує дві функ-

ції: як елемент нетарифного зовнішньоекономічного регулювання і водночас як важливий інструмент зовнішньої політики, що різнобічно впливає на національні інтереси. Крім того, експортний контроль суттєво впливає на міжнародний трансферт високих технологій і, таким чином, на конкурентоспроможність багатьох компаній і країн. Відповідно до вказаних функцій, ефективно здійснення експортного контролю забезпечується двома основними механізмами: ліцензуванням та правозастосуванням.

Методами експортного контролю, згідно зі статтею 5 Закону України «Про державний контроль над міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», є:

- ідентифікація товарів, що передбачає встановлення відповідності конкретних товарів, які є об'єктами міжнародних передач, найменуванню та опису товарів, внесених до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю;

- надання дозволів чи висновків на здійснення міжнародних передач товарів або проведення переговорів щодо здійснення таких передач;

- здійснення митного контролю та митного оформлення товарів відповідно до законодавства;

- застосування санкцій до суб'єктів господарювання, які порушили порядок здійснення таких передач, установлений Законом та іншими актами законодавства в галузі експортного контролю [7].

Перші два методи належать до ліцензування і знайшли втілення в процедурах реєстрації юридичних осіб як суб'єктів здійснення міжнародних передач та видачі дозволів на здійснення міжнародних передач державним органом, що ліцензує. Останні два методи належать до правозастосування і націлені на тих суб'єктів міжнародних передач, які або по незнанню, або умисно не звернулися до органу ліцензування для отримання дозволу на здійснення міжнародної передачі товару військового призначення або подвійного використання.

Особливо слід відзначити третій метод, що залучає Митну службу України (включену в 2013 р. до структури Міністерства доходів і зборів України, а з 2014 р. – до Державної фіскальної служби України) до вирішення завдань, пов'язаних з експортним контролем [8, с. 100]. На відміну від Держекспортконтролю України, який працює з документами, митні інспектори безпосередньо мають доступ до товару і можуть встановити відповідність між товаром і комплектом документів, поданим до митного оформлення товару. У разі виникнення підозри з боку митного інспектора, що товар може бути товаром військового призначення або подвійного використання, за відсутності дозвільних документів Держекспортконтролю України митне оформлення товару буде зупинено до надання необхідних документів. Отже, митниця є важливим невід'ємним елементом системи експортного контролю України.

Відтак, завданнями взаємодії державних органів з експортного контролю, з одного боку, є сприяння українським підприємствам в їхній роботі на ринках озброєнь, що є достатньо важливим джерелом доходів для держави в цілому; з іншого – це попередження та виявлення можливих порушень українськими підприємствами законодавства в галузі експортного контролю, що можуть розглядатися світовим співтовариством як недотримання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Найменування та опис товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю, згідно зі статтею 9 Закону, вносяться до

списків товарів, що підлягають державному експортному контролю. Списки затверджуються Кабінетом Міністрів України. Наразі в Україні діють вищезгадані постанови № 1807 та № 86 [9], які в додатках містять списки товарів військового призначення та товарів подвійного використання відповідно. Структура українських списків відповідає структурі списків міжнародних режимів експортного контролю.

Під час здійснення міжнародних передач товарів слід пам'ятати, що під контроль можуть потрапити також товари, не включені в контрольні списки (catch-all, або всеосяжний контроль). Стаття 10 Закону описує застосування процедур державного експортного контролю з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення, засобів її доставки і звичайних озброєнь. Під час отримання центральними органами виконавчої влади, які здійснюють державний експортний контроль, інформації про наміри або можливість використання будь-яких товарів, не внесених до списків, у державах, які є їхніми кінцевими споживачами, для розробки, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, керування, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, зазначені органи зобов'язані проінформувати про це Держекспортконтроль України, який має право у зв'язку з цим застосовувати до таких товарів процедури державного експортного контролю.

Сучасні тенденції розвитку системи експортного контролю в Україні як інструменту регулювання зовнішньої торгівлі спрямовані на мінімізацію політичної складової процесу протидії загрозам розповсюдження зброї масового знищення з метою спрощення процедур контролю та стимулювання, таким чином, зовнішньоторговельної діяльності. В умовах необхідності стабілізації та розвитку національної економіки однією з найважливіших складових частин національної безпеки є забезпечення економічного розвитку держави. Саме тому національна система експортного контролю має бути орієнтована на сприяння цьому розвитку. Водночас таке сприяння не повинно послабити контроль над нерозповсюдженням зброї масового знищення. Останнє актуалізує другий важливий принцип розвитку державної системи експортного контролю – вдосконалення механізмів виконання міжнародних зобов'язань України у сфері експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання.

Активізація зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання держави потребує трансформації та реформування сучасної «жорсткої» системи експортного контролю у так звану «сприятливу» систему шляхом вибудовування системи, здатної збалансувати і зберегти ефективність базових процедур експортного контролю та створити досконалі механізми сприяння експорту продукції подвійного використання. Серед пріоритетних напрямів розвитку експортного контролю, спрямованих на сприяння економічному розвитку, вітчизняні експерти виокремлюють [10, с. 210]:

- здійснення заходів дерегуляції деяких норм та процедур державного експортного контролю;

- створення сприятливих умов для національних експортерів;

- удосконалення вітчизняної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації національних кадрів у галузі експортного контролю.

Нинішня система експортного контролю в Україні з точки зору формування сприятливого середо-

вища для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності наразі є далекою від досконалості, адже строк розгляду заяв на одержання дозволу експортувати продукцію військового призначення чи подвійного використання навіть у разі, коли питання про надання дозволів або висновків не потребує додаткового міжвідомчого узгодження, складає:

- 45 днів – для експорту (реекспорту) товарів військового призначення;
- 30 днів – для експорту (реекспорту) товарів подвійного використання та тимчасового вивезення (ввезення) будь-яких товарів;
- 15 днів – для імпорту та транзиту товарів, а також тимчасового вивезення або ввезення товарів для демонстрування на виставках, ярмарках, із метою реклами, проведення випробувань та з іншою подібною метою, якщо це не передбачає передачу права власності на товар.

І це не враховуючи час, необхідний для одержання від суб'єкта здійснення міжнародних передач додаткової інформації. У сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації виробничих відносин настільки тривалі періоди очікування експортних поставок призводять до розриву міжнародних коопераційних зв'язків та втрати конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зовнішніх ринках. Причиною цього є зростання транзакційних витрат у міжнародній торгівлі з кожним додатковим днем очікування експортних поставок.

Накопичення транзакційних витрат робить їх вплив на торгівлю між кооперантами з різних країн набагато більш обмежувачим, ніж використання більшості інших тарифних і нетарифних бар'єрів для міжнародного руху товарів і послуг. Чим вищі транзакційні витрати, тим меншим є простір для організації міжнародного виробництва, а отже, і для використання переваг від інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство. Спрощення процедур експортного контролю є особливо важливим для поглиблення рівня міжнародної спеціалізації України на тих етапах виробництва цілої низки продукції, що підпадає під категорії військового призначення і подвійного використання [11, с. 56].

Враховуючи зазначене, на нашу думку, необхідно розширити та деталізувати напрацьований вітчизняними фахівцями перелік необхідних заходів щодо дерегуляції норм та процедур державного експортного контролю такими заходами:

- забезпечити перехід від тотального контролю над експортно-імпортними операціями з продукцією військового призначення і подвійного використання за принципом catch-all до достатнього контролю за принципом управління ризиками;
- створити механізм аналізу впроваджуваних заходів обмежувального характеру з точки зору їх відповідності міжнародним зобов'язанням України та впливу на показники зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних експортерів та економічного розвитку держави в цілому;
- забезпечити максимальне скорочення кількості документів, що подаються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності до Держекспортконтролю, зокрема обмеження їх обсягом, що прийнятий на цей час країнами ЄС;
- зменшити обсяг державного контролю над проведенням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності переговорів щодо укладання контрактів на експорт окремих видів товарів та збереження такого контролю тільки відносно тих держав, до яких застосовуються відповідні міжнародні обмеження;

- встановити обґрунтовані з точки зору забезпечення національної безпеки найменш тривалі в часі терміни розгляду документів суб'єктів ЗЕД, а також визначення конкретних обставин, в яких державними органами може бути відмовлено у видачі дозвілних документів на експорт продукції військового призначення та/або подвійного використання;
- виключення корупційних ризиків, пов'язаних із можливістю маніпулювання вартістю визначених у дозвілних документах;
- визначення реальної собівартості платних адміністративних послуг, що надаються Держекспортконтролем, та впорядкування розміру плати за оформлення і видачу документів у сфері експортного контролю.

Важливим елементом створення сприятливих умов для національних виробників продукції військового призначення та подвійного використання повинно стати також удосконалення вітчизняної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, зайнятих у сфері експортного контролю. З цією метою необхідно забезпечити підготовку та видання навчально-методичних матеріалів у галузі експортного контролю, продовжити проведення семінарів, конференцій та публічних заходів із питань практичної діяльності національної системи експортного контролю та діяльності організації міжнародних режимів експортного контролю, роз'яснення положень законодавчої та нормативно-правової баз у галузі державного експортного контролю, вивчення та запозичення досвіду провідних держав світу в галузі державного експортного контролю.

Висновки. Експортний контроль є складником політики національної безпеки, має вплив на вирішення політичних, економічних, військових питань і водночас є важливим інструментом регулювання в таких чутливих сферах, як міжнародна торгівля та передача товарів військового призначення і подвійного використання. Система експортного контролю є багатоступеневою, вона унеможливує діяльність держави або її окремих ланок на «сірому» ринку озброєнь. Головними принципами вдосконалення системи експортного контролю України мають бути пріоритетність відстоювання національних економічних інтересів України на зовнішніх ринках та водночас обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення. Саме пріоритетність відстоювання національних економічних інтересів України, яка визначена на законодавчому рівні, повинна слугувати базовим принципом удосконалення державної політики України у галузі державного експортного контролю, спрямованим на досягнення подвійної мети – забезпечення національної безпеки та інтересів вітчизняних виробників продукції військового призначення і подвійного використання на зовнішніх ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грачов С.В. Відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, за кримінальним законодавством України: [монографія] / С.В. Грачов, О.В. Шамара. – Київ: Дніпропетровськ: Артек, 2015. – 285 с.
2. Васильєв В.Г. Здійснення митного контролю експортно-імпортних операцій / В.Г. Васильєв, Н.М. Татаренко // Економічний простір. – 2012. – № 67. – С. 5–19.
3. Бегма В.М. Вплив функцій експортного контролю на рівень національної безпеки держави / В.М. Бегма, Н.М. Скляр // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 7–8. – С. 18–21.

- Бегма В.М. Ризики экспортного контролю та воєнно-економічна безпека держави / В.М. Бегма, Н.М. Скляр // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2. – С. 98–104.
- Галака С.П. Экспортний контроль в системі міжнародної безпеки: [навч. посіб.] / С.П. Галака, О.М. Гришуткін, Г.М. Перепелиця, О.І. Сівер / за заг. ред. О.М. Гришуткіна. – К.: КВІЦ, 2012. – 336 с.
- Анохин И.Е. Экспортный контроль ядерных материалов, технологий и товаров двойного применения / И.Е. Анохин, А.В. Верцимах, В.В. Давидовский, С.А. Яцкевич // 3б. наук. праць Ін-ту ядерних досліджень. – 2002. – № 1 (7). – С. 92–99.
- Про державний контроль над міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 549-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
- Анохін І.Є. Особливості державного експортного контролю над міжнародними передачами ядерних матеріалів, обладнання і технологій в Україні / І.Є. Анохін, В.В. Давидовський // Ядерна фізика та енергетика. – 2015. – Т. 16 – № 1. – С. 98–105.
- Про затвердження Порядку здійснення державного контролю над міжнародними передачами товарів подвійного використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF>.
- Владимиров Т.О. Концептуальні засади розвитку системи експортного контролю України / Т.О. Владимиров // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2011. – Вип. 4. – С. 207–213.
- Гужва І.Ю. Україна в глобальній торгівлі: [монографія] / І.Ю. Гужва. – К.: Зовнішня торгівля, 2015. – 236 с.

УДК 336.7

Шевченко Ю.А.
*аспірант кафедри міжнародних фінансів
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ІНВЕСТУВАННЯ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті розглянуто основну проблему вибору об'єкта інвестування ТНК та фактори, які впливають на прийняття оптимальних управлінських рішень. Досліджено основні тенденції змін в інвестиційній поведінці ТНК за рахунок дотримання соціального та екологічного аспектів середовища існування ТНК як єдиного економічного комплексу. Визначено основні умови побудови стратегії інвестиційної поведінки ТНК в умовах глобальної нестабільності.

Ключові слова: інвестиційна поведінка, інновації, інвестиції, глобалізація, ТНК.

Шевченко Ю.А. ИНВЕСТИРОВАНИЕ ТНК В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье рассмотрена основная проблема выбора объекта инвестирования ТНК и факторы, влияющие на принятие оптимальных управленческих решений. Исследованы основные тенденции изменений в инвестиционном поведении ТНК за счет соблюдения социального и экологического аспектов среды обитания ТНК как единого экономического комплекса. Определены основные условия построения стратегии инвестиционного поведения ТНК в условиях глобальной нестабильности.

Ключевые слова: инвестиционное поведение, инновации, инвестиции, глобализация, ТНК.

Shevchenko Yu.A. INVESTMENT OF MNC IN THE CONDITIONS OF GLOBAL INSTABILITY

The article is devoted to the main problem of selecting an object of investing TNCs and the factors influencing the adoption of optimal management decisions. It investigated the basic trends in the investment behavior of TNCs at the expense of compliance with social and environmental aspects of the habitat of TNCs as a single economic complex. It defined the basic conditions of construction of the investment strategy of the behavior of TNCs in the context of global instability.

Keywords: investment behavior, innovation, investment, globalization, multinational corporations.

Постановка проблеми. З кожним роком перед суб'єктами міжнародних економічних відносин постає важливість розгляду основних напрямів інвестування, оскільки, отримуючи прибуток, частина його йде на розширення бізнесу, а також на запровадження та розробку нових конкурентних переваг на світовому ринку товарів та послуг.

Розширення та зміна напрямів інвестування компаній призводить до того, що вони в майбутньому намагаються диверсифікувати свої ризики та попередити себе від різних негативних факторів, які можуть супроводжувати об'єкт інвестування, тому й виникає проблема у виявленні та оцінці нових ринків інвестицій, а також трансформації у пріоритетах транснаціональних корпорацій у сфері наукового розвитку, дотримання креативного складника в управлінні цілим комплексом підприємств у різних державах, а також забезпеченні відповідного рівня екологічної та соціальної безпеки для всього людства. Тому це питання на сьогодні є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням та розробкою проблеми зміни інвес-

тиційних пріоритетів в умовах глобальної нестабільності працювали такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як: О. Головня [1], Н. Дацій [2], В. Левківський [3], М. Майорова [6], Н. Навроцька [7], Т. Покотило [8], Ю. Шипуліна [10], М. Портер [9], Й. Шумпетер [11] та ін.

Ці дослідження є достатньо ґрунтовними та пояснюють певні причини та закономірності розвитку зміни напрямів інвестування в сучасних міжнародних економічних відносинах у діяльності ТНК, але фінансові кризи та несприятливі фактори економічного, соціального та екологічного характеру сприяють тому, що вивчення даної проблеми є необхідним і залишається ще недостатньо розробленим.

Мета статті полягає у дослідженні зміни пріоритетів в інвестиційній діяльності ТНК у зв'язку з процесами глобалізації, а також з розширенням кордонів співпраці між державами і можливостей для підтримання нормального життєвого рівня громадян в умовах інноваційних технологій та їхнього впливу на суспільство, а також запровадження нових стратегій розвитку ТНК.